

(1913.); zbirku priča prevedenu na gotovo sve europske jezike, kojom je Ivana stekla svjetsku slavu i bila nominirana za Nobelovu nagradu za književnost, *Priče iz davnine* (1916.); knjigu s tekstovima sa savjetima mladima *Knjiga omladini* (1923.); stihovani prijevod nepoznatoga njemačkog izvornika na hrvatskom *Radosna majka – dobra pjestinja* (1924.); slikovnicu o dječjoj njezi i higijeni *Dječja čitanka o zdravlju* (1927.) i roman *Jaša Dalmatin, potkralj Gudžerata* (1937.). Objavila je i nekoliko knjižnih izdanja građe iz *Arhiva obitelji Brlić*, separat iz časopisa *Hrvatska revija* s predavanjem pod naslovom *Mir u duši* (1929.). Te su dvije knjige objavljene nakon njezine smrti.

U posljednjih petnaest godina ima bipolaran odnos prema pisanju – istovremeno osjeća privlačnost i potrebu te s druge strane misli o besmislu pisanja. Održava komunikaciju s Dragutinom Domjanićem, Milutinom Cihlarom Nehajevim, Dragutinom Prohaskom, Milicom Bogdanović, Franjom Bučarom, Vladimirom Nazorom. Godine 1930. Franjo Bučar pripremio je temat o Ivaninu književnom radu u časopisu *Hrvatska revija* te ga naslovio *Hrvatski Andersen*. Doživjela je i titulu prve žene koja je postala (dopisni) član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Godine 1938., izmoždena financijskim, stambenim, organizacijskim i emocionalnim problemima, Ivana umire u 64. godini života u zagrebačkom sanatoriju na Srebrnjaku.

Lea Bakić

Mikica Maštrović. *Hrvatska grafika : prilozi za povijest hrvatskoga multioriginala*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2019., 824 str.

Naklada Ljevak u biblioteci *Povijest umjetnosti u Hrvatskoj* krajem 2019. donosi pod uredništvom Nade Brnardić još jedno monumentalno djelo (tvrdo ukoričena, bogato ilustrirana knjiga u nakladi od 1500 primjeraka) za koje se može pretpostaviti da će imati golem uspjeh. Radi se o monografiji *Hrvatska grafika : prilozi za povijest hrvatskoga multioriginala* autorice Mikice Maštrović.

Poglavlja (“Knjižna grafika”, “Grafika od XVI. do XIX. stoljeća”, “Hrvatska grafika XX. stoljeća”, “Grafičke škole i studiji”, “EXAT 51”, “Nove tendencije”, “Zagrebačka serigrafija”, “Hrvatski ex libris”, “Suвременa grafika”, “Grafičke smotre”, “Grafičke mape”, “Atelijeri za izdavanje grafika i nakladnici”, “Veće zbirke grafika u Hrvatskoj”, “Ostale grafičke zbirke”, “Zaštita grafičkog lista”, “Životopisi hrvatskih grafičara”, “Pojmovnik”, “Literatura” i “Kazalo imena”) otkrivaju da se radi o enciklopedijskom djelu, baš kako su to ocijenili i uvaženi recenzenti. Naime, pored zadovoljstva koje ćemo imati koristeći *Hrvatsku grafiku* kao udžbenik ako smo student neke od likovnih umjetnosti ili povijesti umjetnosti ili tek ljubitelj grafičke umjetnosti, mogli smo i samim dolaskom na neku od promocija ove knjige (primjerice u Muzeju Mimara) uživati u iznimnim i nadahnutim riječima njezinih predstavljača, odnosno recenzenata: nekadašnjega ministra kulture, kolekcionara i nakladnika grafičkih mapa Bože Biškupića, likovnoga i književnoga kritičara Tonka Maroevića i grafičara Frane Para, koji se potpuno slažu da se radi o prvom sustavnom pregledu hrvatske grafike.

Kao vizualni medij grafika se javlja u drugoj polovini 15. stoljeća. U doba renesanse postaje popularna zahvaljujući knjižnim ilustracijama, osobito u liturgijskim knjigama na hrvatskom jeziku.

U najranijem periodu svojim doprinosom ističu se Andrija Medulić, Martin Kolunić Rota, Natale Bonifacio, Juraj Julije Klović i Pavao Ritter Vitezović.

U 19. stoljeću nekoliko je istaknutih imena (Ivan Zasche, Ferdo Quiquerez, Izidor Kršnjavi, Nikola Mašić), ali im grafika ipak nije bila primarni medij izražavanja. Bela Čikoš Sesija i Menci Clement Crnčić osnivaju 1903. privatnu školu koja će se razviti u Akademiju likovnih umjetnosti u Zagrebu. Izdvojimo i Tomislava Krizmana, nastavnika u Obrtnoj školi, koji je potom i redoviti profesor grafike na Akademiji likovnih umjetnosti, kustos i ravnatelj Moderne galerije u Zagrebu.

Posebna vrijednost ove monografije predstavljanja su grafičkih škola i studija u Hrvatskoj. Škola primijenjene umjetnosti i dizajna sljednica je Obrtne škole (1882.), s adrese na Dolcu selila se u Ilicu 45, a 1889. na tadašnjem Sveučilišnom trgu otvorena je Kraljevska zemaljska obrtna škola zajedno s Muzejom za umjetnost i obrt. Od 1904. do 1908. u školi djeluje Ženski odjel za umjetno-obrtno crtanje. Uz nju je 1892. osnovana i Graditeljska škola, iz koje će se razviti Državna srednja tehnička škola, koja će prerasti u Arhitektonski fakultet. Njezini su nastavnici 1907. angažirani na tek osnovanoj Višoj školi za umjetnost i obrt (danas Akademija likovnih umjetnosti – ALU).

Grafička sekcija Udruženja likovnih umjetnika osnovana je 1945., a grafički studio 1955. u zgradi Starčevićeva doma.

Grafički odsjek ALU osnovan je 1956. godine. Do njegova osnivanja na Akademiji je za predavanje grafičkih vještina bilo zaduženo šest profesora, ali o metodama rada i organizaciji nastave malo se zna.

Godine 1919. Crnčić, Babić i Krizman s Arturom Schneiderom utemeljuju Grafičku zbirku kao samostalnu studijsku jedinicu pri Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici.

Nastavnički odsjek ALU u Zagrebu osnovan je 1981., a cilj mu je praktičnim i teorijskim radom obrazovati umjetnike koji će raditi u širokom području vizualne kulture. Uz slikarstvo, kiparstvo, grafiku, primijenjenu grafiku i nove medije studij obuhvaća i opsežan program povijesti umjetnosti i likovne teorije te pedagošku skupinu predmeta s vježbama. Nastava se odvija u klasama u radionicama i atelijerima. Grafička radionica organizirana je i opremljena kao grafički stručno-nastavni praktikum za izvedbu likovnih djela u tehnikama visokoga, dubokoga i propusnoga tiska.

U knjizi su predstavljene još neke akademije:

– Akademija primijenjenih umjetnosti Sveučilišta u Rijeci. Od 1963./64. Odjel za likovni odgoj i likovne umjetnosti na Pedagoškoj akademiji djeluje kao dvogodišnji studij. Dio nastave povjeren je nastavnicima Pedagoške akademije i nastavnicima Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Kolegij Grafika od akademske godine 1980./81. vodi Josip Butković. Odsjek 2005. prerasta u Akademiju.

– Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku. Od 2004. do 2018. djeluje pod nazivom Umjetnička akademija u Osijeku i jedina je umjetničko-nastavna jedinica Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, s četiri kolegija: kiparstvo, slikarstvo,

multimedija i grafika. Velike zasluge za osnutak i rad Katedre za grafiku imaju Josip Butković i Nevenka Arbanas.

– Akademija likovnih umjetnosti u Širokom Brijegu (1996.). Jedina je umjetničko-nastavna sastavnica Sveučilišta u Mostaru, a osnivači i predavači na njoj hrvatski su likovni umjetnici i pedagozi.

Jedno je poglavlje s razlogom posvećeno Eksperimentalnom atelijeru 1951 (EXAT 51). Članovi te umjetničke grupe glavnim zadatkom drže “usmjerenje likovnog djelovanja prema sintezi svih likovnih umjetnosti”.

Poglavlje “Nove tendencije” govori o manifestaciji koja se održavala u Zagrebu od 1961. do 1973., a sastojala se od izložaba, simpozija i publikacija koje su predstavljale aktualne umjetničke smjerove.

“Zagrebačka serigrafija” promovira tehniku ujednačene guste površine jasnih oštih linija i jarkih boja, a od grafičara ju prihvaćaju Ante Kuduz i Miroslav Šutej.

Zasebno je predstavljen hrvatski *ex libris* kao važna dionica “male grafike”. Pod tim pojmom danas podrazumijevamo umjetnički oblikovanu naljepnicu, žanr-sliku izvedenu različitim grafičkim tehnikama, koja sadržava i ime vlasnika knjige i time je vrsta primijenjene umjetnosti, ne slobodne grafike. Naravno, uvijek je važna korelacija između autora i vlasnika *ex librisa*. U Hrvatskoj je prvi iz 15. stoljeća. U 16. stoljeću pravi je procvat izrade tih listića, njima se počinju baviti poznata grafička imena, a naručuju ih imućniji društveni slojevi. Kako se razvojem tiskarstva povećava mogućnost umnožavanja knjiga, povećavaju se i potrebe vlasnika knjiga, pojedinaca i knjižnica, pa nastaju prvi tiskani *ex librisi*. U Hrvatskoj zanimanje za njih raste potkraj 19. stoljeća, u njihovoj izradi sve se više angažiraju domaći umjetnici, a nastaju i bogate zbirke *ex librisa*.

U knjizi je predstavljena i suvremena grafika, a osim Zagreba na grafičkoj sceni javljaju se nova središta – Rijeka, Osijek i Split. Naši su suvremeni grafičari prepoznatljivi i često nagrađivani u svijetu.

Posebno je izdvojena grafika u doba Domovinskoga rata i Muzej Vukovara u progonstvu s brojnim doniranim grafičkim listovima i grafičkim mapama.

Predstavljene su i važne grafičke smotre: Trijenale grafike Kabineta grafike HAZU (od 1960.), Dani grafike u Osijeku (od 2004.), Splitgraphic (od 2003.), Međunarodni trijenale grafike Livno (od 2017.).

Nadalje su predstavljene grafičke mape, koje često objedinjuju umjetnost slike i umjetnost riječi, a u ovoj knjizi bibliografski su opisi mapa abecedno poredanih hrvatskih autora.

Atelijeri za izdavanje grafika i nakladnici predstavljeni su u zasebnom poglavlju, a i veće zbirke grafika u Hrvatskoj – Zbirka Baltazara Bogišića HAZU u Cavtatu, Grafička zbirka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu i Kabinet grafike HAZU.

U “Ostalim grafičkim zbirkama” predstavljene su Valvazorova zbirka Metropolitanske knjižnice Zagrebačke nadbiskupije, Zbirka grafika Hrvatskoga povijesnog muzeja, Grafička zbirka Hrvatskoga državnog arhiva, Grafička zbirka Državnoga arhiva u Zadru, Grafička zbirka Muzeja za umjetnost i obrt, Zbirka Kovačić-Mihočinec, Zbirka Biškupić.

Uz takvu koncepciju knjige svakako je dobrodošlo i poglavlje “Zaštita grafičkog lista” s osnovama preventivne zaštite.

Slijede “Životopisi hrvatskih grafičara”, 700 biografskih jedinica umjetnika koji su završili studij grafike i onih koji su se grafikom bavili tijekom povijesti.

Prije uobičajenih završnih popisa literature i izvora te kazala imena nalazi se “Pojmovnik”, koji obuhvaća najvažnije pojmove, pojave i materijale grafičkoga likovnog stvaralaštva. Ne obrađuje grafičke postupke i tehnike nego opisuje njihove karakteristike radi lakšega prepoznavanja.

Autorica monografije *Hrvatska grafika* Mikica Maštrović diplomirana je povjesničarka umjetnosti s položenim stručnim ispitom iz knjižničarstva, a magistrirala je i doktorirala informacijske znanosti – smjer muzeologija. Od 1978. zaposlena je u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, od 1994. kao voditeljica Grafičke zbirke, a u okviru redovite djelatnosti te zbirke pokreće njezinu izdavačku djelatnost, poglavito grafičkih mapa istaknutih hrvatskih grafičara. Tako dug staž u ovoj djelatnosti stvorio je ljubav prema njoj, kako je i sama istaknula na predstavljanju. Korist od osoba koje predano i dugo rade u struci svakako najviše ima posao. U ovom slučaju i dobar dio svojega slobodnog vremena autorica je provodila surađujući i upoznavajući umjetnike. Sve to rezultiralo je komplimentima “hrabra žena” i “Biblija grafičke umjetnosti”, koje je Mikica Maštrović za sebe i svoje djelo dobila od Bože Biškupića, bivšega dugogodišnjeg ministra kulture, vrsnoga poznavatelja likovne, napose grafičke umjetnosti.

Elizabeta Serdar

Vesna Grahovac-Pražić, Sanja Vrcić-Mataija, ur. *Sto godina učiteljskog obrazovanja u Gospiću*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2019., 251 str.

Godina 2019. bila je obilježena mnogim velikim obljetnicama u prosvjeti, školstvu i učiteljstvu koje svjedoče o dugom kontinuitetu obrazovanja učitelja u Hrvatskoj. Ističu se 350. obljetnica Zagrebačkoga sveučilišta, 170. obljetnica osnivanja prve Učiteljske škole u Zagrebu, 130 godina od utemeljenja Hrvatskoga učiteljskog doma, 100 godina učiteljskoga obrazovanja u Gospiću. Ova posljednja potaknula je izdavanje monografije *Sto godina učiteljskog obrazovanja u Gospiću*. Monografija je objavljena 2019. u izdanju Sveučilišta u Zadru, a urednice su Vesna Grahovac-Pražić i Sanja Vrcić-Mataija.

Monografija je podijeljena na dvije cjeline, povijesnu i suvremenu. Povijesna cjelina ima pet poglavlja koja opisuju sve ustanove u kojima su se obrazovali učitelji u Gospiću. Učiteljska škola u Gospiću osnovana je 18. kolovoza 1919. pod nazivom Državna učiteljska škola za mušku i žensku mladež. Do druge polovine 20. stoljeća škola je djelovala u različitim uvjetima, s određenim poteškoćama, te doživjela mnogobrojne promjene naziva, o čemu najbolje svjedoče izvješća Učiteljske škole. S promjenom sustava osnovnoškolskoga obrazovanja, koje postaje osmogodišnje i obvezno, te nestajanjem učiteljskih škola 1961. osniva se Pedagoška akademija, gdje